

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně – nová úprava liturgického prostoru

kostel plný života

Kostel Nejsvětějšího Srdce Páně postavil slovinský architekt Josip Plečnik a řadí se k tomu nejlepšímu, co se na poli sakrální architektury první poloviny 20. století postavilo.¹ Výjimečné na něm je i to, že je dnes nadmíru živým místem: v současné době se jedná o kostel s jednou z největších návštěvností nedělních bohoslužeb v Praze.²

V důsledku liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu vznikl požadavek nové orientace a celkové proměny liturgického prostoru. Začátkem 90. let minulého století, bezprostředně po Sametové revoluci, se tohoto úkolu ujal architekt Tomáš Černoušek. Vytvořil novou lehkou oltářní menzu na dřevěném podiu, které předsunul před původní presbytář, před mřížku mezi oba mohutné kamenné ambony. Toto řešení bylo od samého počátku architektem i zadavatelem považováno za provizorní a v některých ohledech jako málo vyhovující. Podium mimo jiné zakrylo okna, která vedou světlo do unikátního podzemí Plečnikovy krypty. P. Zdenek Wasserbauer a po něm již s plnou vehemencí i jeho nástupce P. Jan Houkal proto začali uvažovat o možnostech nového celkového řešení.

progresivní přístup k liturgii u Josipa Plečnika

Samotnému Josipu Plečnikovi jako hluboce zbožnému člověku, členu třetího řádu františkánů, velice záleželo na slavení liturgie. Dokládá to i jeho výrok z přípravy kostela pro pražské Vinohrady: „Mě dnes v Praze nezajímá hezký kostel: zajímá mě, že jde o pastorálu.“³ Z hlediska vývoje liturgického prostoru je zajímavé, že Plečnik v kostele Nejsvětějšího Srdce Páně navrhl na svou dobu velice inovativní šířkový půdorysný koncept. Hlavním záměrem bylo pokud možno co nejtěsnější spojení oltáře a lidí, jak to umožňovaly tehdejší církevní předpisy a způsob slavení liturgie. Proto kněžiště také není od lodi odděleno stavebně, není to samostatný apendix připojený k hlavní lodi, ale je vymezeno v rámci jednoho velkého prostoru. Když Plečnikův koncept porovnáme např. s Gočárovým půdorysným rozvržením kostela sv. Václava ve Vršovcích, který se stavěl přibližně ve stejnou dobu a který de facto jen přepisuje středověké či barokní půdorysné schéma do nového architektonického tvarosloví, tak se Plečnikova základní snaha a novost zřetelně vyjevuje. Z hlediska typologie je tedy Plečnikův kostel Nejsvětějšího Srdce Páně jednou z nejprogresivnějších církevních realizací ve své době v evropském měřítku vůbec.⁴

Dle dochovaných Plečnikových plánů je ale také doloženo, že stávající liturgické uspořádání, jak se nám dochovalo z 30. let, neodpovídá ve všech detailech původnímu architektovu záměru. Plečnik chtěl spíše polycentrickou liturgickou krajinu, o čemž svědčí i nerealizovaný oltář, který měl stát volně v prostoru haly. Současné do všech důsledků symetrické uspořádání výzdoby a rozmístění vedlejších oltářů ukazuje na jisté nedorozumění vzhledem k původnímu autorovu záměru.⁵

¹ J. W. Stock: *Europäischer Kirchenbau 1900-1950. European Church Architecture 1900-1950. Aufbruch zur Moderne*. Prestel Verlag, München 2006.

² Vladimír Koronthály: „Jde o relevantní data, ne o zbožná přání“, IN: *Zpravodaj Pražské arcidiecéze* č. 3/ 2015, s. 7.

³ Jiří Horský (ed.): *Nejmenujte mě nikdy... Dopisy Josipa Plečnika Alexandru Titlovi 1919-1947* (kompletní edice), Přátelé Prahy 3, Praha 2010, s. 85.

⁴ Norbert Schmidt: „Revolučnost tradice. Josip Plečnik a jeho význam pro současnou debatu o církvi, architektuře a umění.“ IN: Jiří Horský (ed.): *Josip Plečnik a česká sakrální architektura první poloviny 20. století*. Sborník konference. Přátelé Prahy 3, o.s., Praha 2011, s.54-57.

⁵ Viz základní plečnikovská literatura, např.: Damjan Prelovšek: *Josip Plečnik – život a dílo*, ERA, Brno 2001. - (Kol.): *Josip Plečnik – architekt pražského Hradu*, Správa Pražského hradu, Praha 1996, např. s. 572 nebo 584, 588.

nová úprava liturgického prostoru

S vědomím těchto souvislostí, po důkladné analýze prostoru a se zkušeností s dočasnou liturgickou úpravou tedy navrhujeme vytvořit nové pódium a novou hlavní oltářní menzu. Pódium bude z důvodů dobré viditelnosti dostatečně vysoké (o schod vyšší než základní výška ve starém presbytáři) a dostatečně veliké pro pohodlnou manipulaci kolem oltáře. Nebudou zde překážet žádné nadbytečné stupínky. Pódium navrhujeme takové velikosti, že osvětlovací okna krypty budou opět sloužit svému původnímu účelu.

Vlastní nová oltářní menza je odvozena ze základního geometrického tvaru – jde o stlačenou půlkouli. Snad bude evokovat kalich, pohár nebo studánku, kapku, nebo třeba i abstrahované srdce. Oltář bude osazen na trnu z ušlechtilé oceli, který bude zároveň sloužit jako *sepulchrum* – schrána pro relikvii. Oblý tvar menzy zajišťuje novému liturgickému místu určitou výjimečnost, ale zároveň nachází svůj odraz i v původním centrálním kruhovém svítidle. Oltářní svíce umístujeme do ohnisek eliptické plochy nového oltáře. Procesní kříž bude osazován do otvoru v pravém předním rohu pódia.

Pódium a nová oltářní menza budou z kamene. Jednak proto, aby se podtrhla stálost liturgického místa a zadruhé souvztažnost a rovnocennost s dosavadními hlavními prvky Plečnikovy liturgické krajiny – s ambony a starým hlavním oltářem a svatostánkem, kterému ponecháváme jeho funkci.

Veškerá nová sedadla pro celebranty a ministranty budou uvnitř původního presbytáře. Sedes hlavního celebranta již nepředpokládáme na nejvyšším stupni starého oltáře, kde tato pozice koliduje se svatostánkem. Navrhujeme malý dřevěný stupínek o výšce dvou schodů přisazené ke schodišti hlavního oltáře. Bude umístěn mimo hlavní osu celé kompozice. U příležitosti biskupské návštěvy však případně lze tento stupínek posunout do středu na hlavní osu.

Představujeme si dynamický pohyb liturgického dění, kdy celá bohoslužba vyvrcholí při slavení eucharistie tím, jak se všichni celebranti vydají ze starého presbytáře a spolu s věřícími obstoupí nový střed liturgického slavení. Ten jinak – na začátku bohoslužby, během liturgie slova a pak zase na konci bohoslužby – zůstává adventně prázdný.

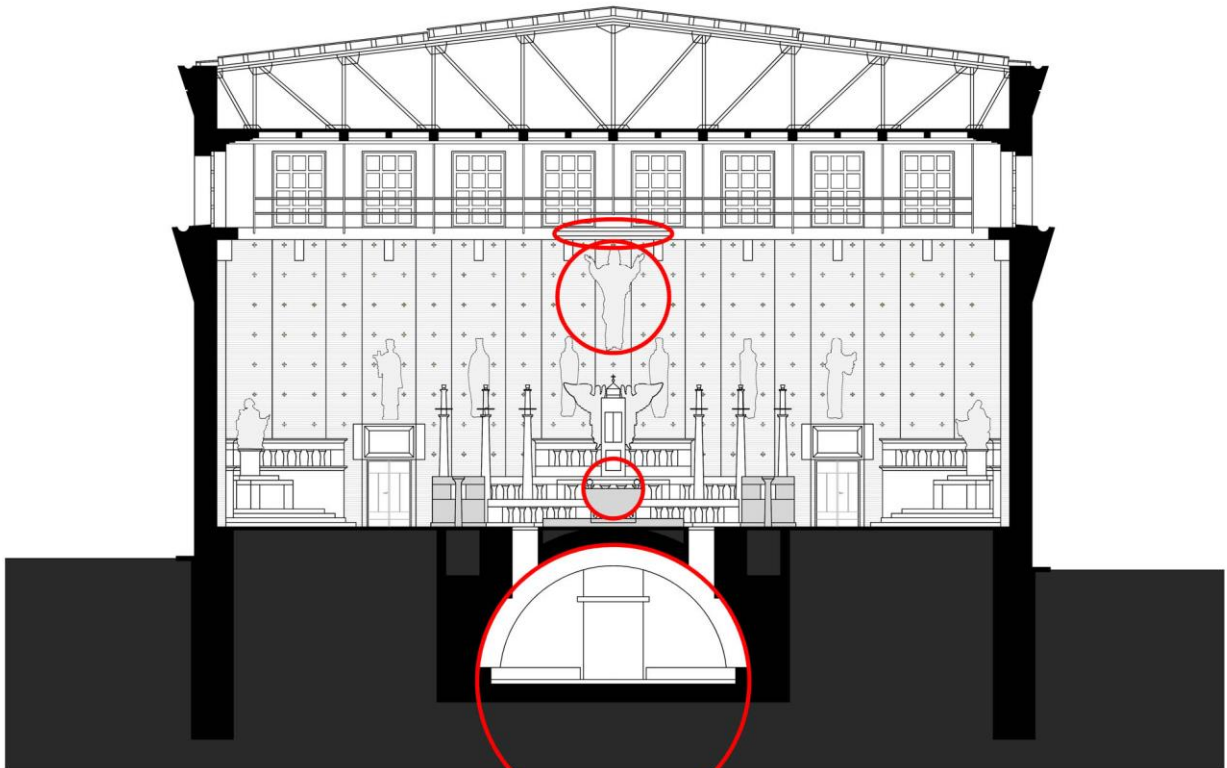
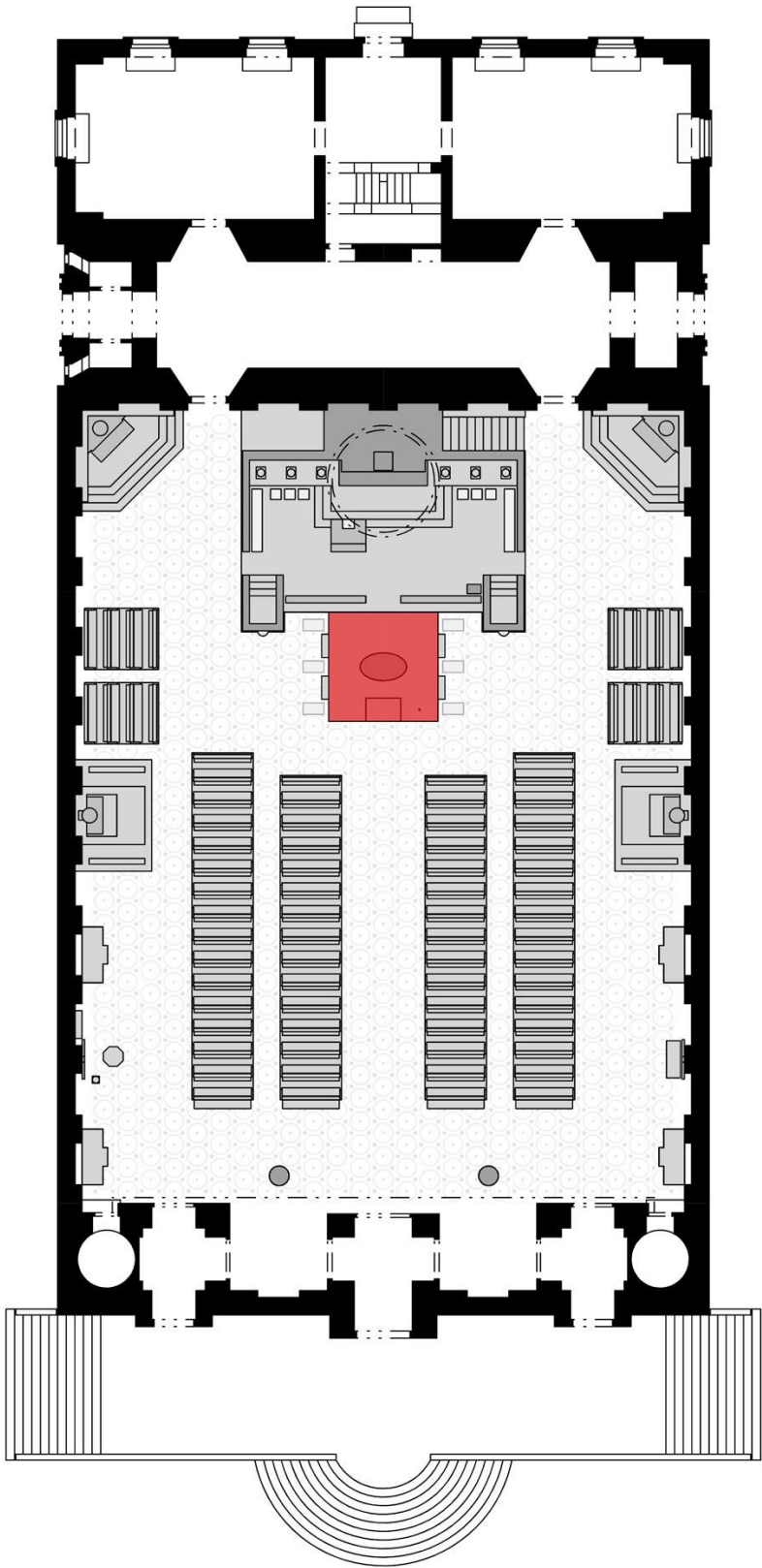
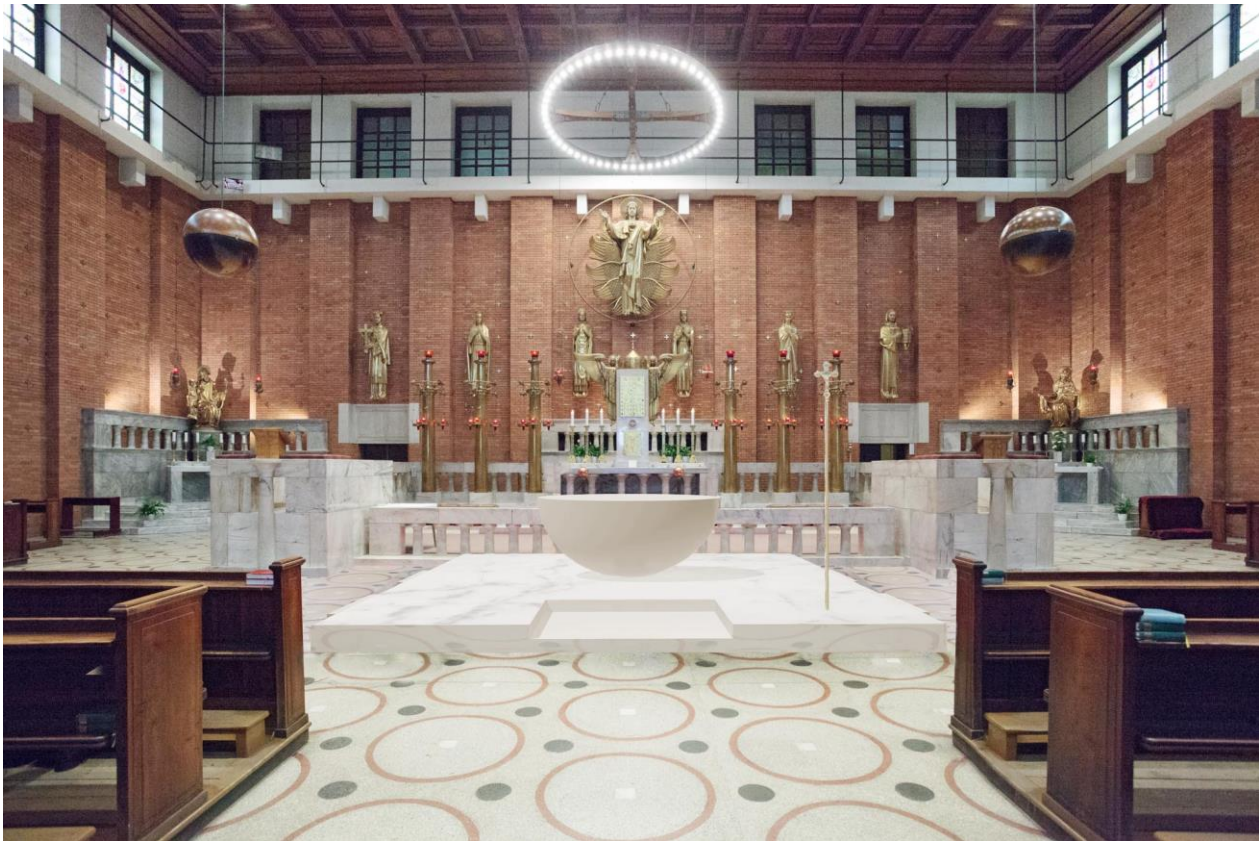
Důležitou součástí návrhu je také drobná úprava uspořádání lavic, aby se podpořilo shromáždění kolem oltáře. Dvě krajní řady lavic budou o půlmodul vysunuty dopředu a dvě střední řady lavic zase o půlmodul dozadu. Tím se podpoří výraz shromáždění lidí kolem centrálního oltáře jako *circumstantes* a zároveň vytvoří prostor pro další potřebné liturgické úkony, jako je např. svatba, různé formy žehnání nebo pohřeb. Kvůli vyrovnaní závěru řad u vstupu do kostela předpokládáme, že se u obou krajních bloků dodělá jeden modul lavic.

Předkládané nové řešení liturgického prostoru u Nejsvětějšího Srdce Páně prošlo dlouhou diskusí a jsme přesvědčeni, že odpovídá základnímu duchu Plečnikova přístupu k liturgii, respektuje a zachovává dochovanou stavební podstatu i historické prvky a zároveň vyhovuje aktuálním požadavkům současné liturgie.

Josef Pleskot a Norbert Schmidt, AP atelier

prosinec 2017

Vizualizace nového oltáře

PODÉLNÝ ŘEZ / NÁVRH 1:100 / KOSTEL NEJSV. SÍDCE PÁNĚ / NOVÁ ÚPRAVA LITURGICKÉHO PROSTORU / AP ATELIER / ZÁŘÍ 2017

